

**UMUMTA'LIM MAKTABIDA "PEER TUTORING" TIZIMINI JORIY ETISH VA
USHBU TIZIMNING O'QUVCHILARNING AKADEMIK YUTUQLARIGA TA'SIRI**

Xalilov To'lqin Zafar o'g'li

A. Avloniy

nomidagi PKRYMO' milliy-tadqiqot instituti

tayanch doktoranti

e-mail: tulqin.xalilov3233@gmail.com

tel: +998 99 639 05 16

Ta'lim - bu doimo rivojlanib borayotgan soha bo'lib, unda yangi metodlar va yondashuvlar sinovdan o'tkaziladi va amaliyotga joriy etiladi. Shu jihatdan, "Peer tutoring" yoki tengdosh o'qitish tizimi, ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuv sifatida diqqatga sazovor. Ushbu tizimda yuqori sinf o'quvchilari quyi sinf o'quvchilariga o'qituvchi sifatida yordam berishadi, bu esa ikkala tomon uchun ham foydali ta'limiy tajriba yaratadi. Tengdosh o'qitish tizimining asosiy maqsadi - o'quvchilarning akademik ko'nikmalarini, o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini va ijtimoiy integratsiyasini rivojlantirishdir.

Mazkur tadqiqotning maqsadi maktablarda yuqori sinf o'quvchilarining quyi sinf o'quvchilarini o'qitish tizimini joriy etishning samaradorligini o'rganishdan iborat. Tadqiqot quyidagi asosiy savollarga javob topishga harakat qiladi:

Peer tutoring tizimi o'zi nima?

Ushbu tizim o'quvchilarning akademik yutuqlariga qanday ta'sir ko'rsatadi?

Bu tizim o'quvchilarning o'zaro munosabatlarini va maktab muhitini qanday o'zgartiradi?

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini takomillashtirish, o'quvchilarning o'zaro hamkorligini va ijtimoiy mas'uliyatini oshirish zaruratidan kelib chiqadi. Tengdosh o'qitish tizimi, shuningdek, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llash orqali ta'lim sifatini yaxshilashga qaratilgan global harakatlarga ham mos keladi.

Peer tutoring, ya'ni tengdosh o'qitish, ta'lim jarayonida tengdoshlar o'rtasida bilim va ko'nikmalar almashinuvi amaliyotidir. Bu yondashuv o'qituvchi yoki mutaxassis emas, balki tengdoshlar - ya'ni bir-biriga yaqin yoshdagi, turli darajadagi bilimga ega bo'lgan o'quvchilar orqali amalga oshiriladi. "Peer tutoring"ning asosiy g'oyasi o'quvchilarning bir-biridan o'rganishi, bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali va interfaol qilishidir.

Peer tutoringning asosiy jihatlari:

O'zaro ta'lim:

Peer tutoring o'quvchilarga o'z bilimlarini tengdoshlari bilan bo'lishish va shu orqali o'z tushunchalarini mustahkamlash imkonini beradi. Bu jarayon ikki tomonlama foydali bo'lib, tutor (o'qituvchi) ham, tutee (o'rganuvchi) ham yangi ko'nikmalar va bilimlarni egallaydi.

Ijtimoiy integratsiya:

Tengdosh o'qitish jarayoni o'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasini oshiradi, chunki ular bir-birlariga yordam berish orqali o'zaro ishonch va hamkorlikni mustahkamlaydilar. Bu esa maktab muhitini yanada do'stona va qo'llab-quvvatlovchi qiladi.

Individuallashtirgan yondashuv.

Har bir o'quvchi o'ziga xos ehtiyoj va qiziqishlarga ega, va peer tutoring shaxsiylashtirilgan ta'lim imkoniyatlarini taqdim etadi. Tengdosh o'qituvchilari o'quvchilarning individual ehtiyojlariga e'tibor qaratishlari va shunga mos ravishda yordam berishlari mumkin.

O'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarining rivojlanishi.

Peer tutoring o'quvchilarga mas'uliyatni o'z zimmlariga olishni va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'rgatadi. Bu, ayniqsa, yuqori sinf o'quvchilari uchun muhimdir, chunki ular o'z bilimlarini mustahkamlash bilan birga, pedagogik ko'nikmalarini ham shakllantiradilar.

Peer tutoring tizimi qator rivojlangan davlatlar, xususan, Finlandiya, Estoniya, Xitoy kabi davrlardagi umumta'tim maktablarida amalda qo'llanilib kelmoqda.

Xitoy ta'lim tizimida o'quv jarayonlarini boshqarishda sinfni boshqarishga alohida e'tibor qaratildi. Shuningdek, ushbu jarayonlarga o'quvchilar keng jalb qilina boshlandi. Xitoyda ishlab chiqilgan S dasturi doirasida "o'quvchilar o'quvchilarni o'qitish" amaliyoti yo'lga qo'yildi. 6-9-sinflarning har bir o'quvchisi o'zi mustaqil tuzgan o'quv materiallari bo'yicha boshlang'ich maktab o'quvchilari uchundarslar o'tkazish imkoniyatiga ega. Masalan, mashg'ulotda oltinchi sinf o'quvchilari birinchi sinf o'quvchilarini o'qitayotganda oltinchi sinf uchun tarix darsi birinchi sinf uchun tarix darsi bilan kesishadi, oltinchi sinfning 20 nafar o'quvchisi 4 ta mavzudan birini tanlashadi, misol uchun "Dinozavrlar", "Qadimgi Misr", ingliz tilida o'quv materiallari tuzishadi, so'ngra har bir o'quvchi birinchi sinfning ikki o'quvchisini tanlaydi va ingliz tilida dars o'tadi.

Finlyandiya esa maktab o'quvchilari maktablarda kichik yoshdagi o'quvchilarga dars berishlari odatiy holdir. Bu amaliyot "tengdoshlar uchun repetitorlik" deb nomlanadi va ko'pincha o'qishda qiynalayotgan yoki qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lgan talabalarga yordam berish usuli sifatida qo'llaniladi.

Finlyandiya ta'lim tizimi o'quvchilarga yo'naltirilgan ta'lim va hamkorlikka katta e'tibor beradi va o'zaro repetitorlik bu qadriyatlarni targ'ib qilishning bir usuli sifatida qaraladi. Katta yoshdagi o'quvchilarga yosh talabalarga ta'lim berish va ularga maslahat berish imkoniyatini berish orqali ular o'zlarining yetakchilik va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradilar, shu bilan birga tengdoshlariga o'rganish va muvaffaqiyatga erishishda yordam berishadi.

Finlyandiya maktablarida o'zaro repetitorlik ko'plab shakllarda bo'lishi mumkin, yakkama-yakka repetitorlik mashg'ulotlaridan tortib, guruh faoliyati va loyihalarigacha. Ba'zi maktablarda hatto tengdoshlari uchun maxsus dasturlar va treninglar mavjud bo'lib, ular o'zlarining yosh tengdoshlarini samarali boshqarish va qo'llab-quvvatlashni o'rganishlari mumkin.

Tengdoshlar o'rtasida o'qitish dasturini tashkil qilishning asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Akademik yordamga muhtoj talabalarni aniqlash
2. Tengdosh repetitorlarni yollash va tanlash:
3. Ta'lim va qo'llab-quvvatlashni ta'minlash:
4. Tengdosh repetitorlarni o'quvchilar bilan moslashtirish:
5. Dasturni monitoring qilish va baholash:

Peer tutoring tizimini umumta'lim maktablarida joriy etilishining quyidagi yutuqli jihatlarini keltirib o'tish mumkin:

o'quvchilarning akademik yutuqlarining oshishi: tengdosh o'qitish o'quvchilarning fanlar bo'yicha bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, bu esa test natijalarining yaxshilanishiga va akademik yutuqlarning oshishiga olib keladi.

o'zaro muloqot ko'nikmalarining rivojlanishi: tengdosh o'qitish jarayonida o'quvchilar bir-birlari bilan muntazam ravishda muloqot qilishadi, bu esa ularning ijtimoiy ko'nikmalarini va jamoa bilan ishlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarining oshishi: o'qituvchi o'quvchilarning mas'uliyatni o'z zimmlariga olishlari, rejalashtirish va vaqtini boshqarish kabi muhim ko'nikmalarini rivojlantirishlariga yordam beradi.

shaxsiylashtirilgan ta'lim: Har bir o'quvchi o'ziga xos ehtiyoj va qobiliyatlarga ega bo'lganligi sababli, tengdosh o'qitish ularning shaxsiy ta'lim ehtiyojlariga moslashuvchan yondashuvni ta'minlaydi.

o'quv materiallarini chuqurroq tushunish: tengdosh o'qituvchilar mavzuni o'rganuvchiga tushuntirish orqali o'zlarining tushunchalarini ham mustahkamlashadi, bu esa mavzuni chuqurroq tushunishga olib keladi.

o'zaro hamkorlik madaniyatining rivojlanishi: Peer tutoring maktablarda hamkorlik va yordam berish madaniyatini rivojlantiradi, bu esa o'quvchilarning bir-birlariga bo'lgan munosabatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

o'z-o'zini baholash va o'zini o'nglash: tengdosh o'qitish jarayonida o'quvchilar o'zlarining bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda baholab, kerakli joylarda o'zlarini o'nglash imkoniyatiga ega bo'lishadi.

ta'lim resurslaridan samarali foydalanish: Peer tutoring ta'lim muassasalarining mavjud resurslaridan, jumladan, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalaridan samarali foydalanish imkonini beradi.

o'qituvchilarga yordam: tengdosh o'qitish o'qituvchilarning yukini kamaytirishi mumkin, chunki u o'quvchilarga qo'shimcha yordam va ko'rsatmalar berish imkonini yaratadi.

ijobiy o‘z-o‘zini qadrlash his-tuyg‘ulari: o‘qituvchi o‘quvchilar o‘z bilimlarini boshqalarga o‘tkazish orqali o‘zlarini qadrlash hissini rivojlantiradilar, bu esa ularning o‘z-o‘ziga ishonchini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tengdosh o‘qitish tizimi o‘quvchilarning ta’lim jarayonida faol ishtirok etishlarini rag‘batlantiradi, ularning o‘zaro munosabatlarini mustahkamlab, maktab muhitini ijobiy tomonga o‘zgartiradi. Bu tizim shuningdek, o‘qituvchilarga o‘quvchilarning turli ehtiyojlariga samarali javob berishda qo‘shimcha yordam beradi. Tengdosh o‘qitishning keng qo‘llanilishi maktablarda ta’lim sifatini yaxshilashga va o‘quvchilarning shaxsiy hamda akademik rivojlanishiga hissa qo‘shishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Topping, K. (2005). "Trends in Peer Learning". *Educational Psychology*, 25(6), 631-645.
2. Falchikov, N. (2001). *Learning Together: Peer Tutoring in Higher Education*. London: Routledge.
3. Goodlad, S., & Hirst, B. (1989). "Peer Tutoring: A Guide to Learning by Teaching". London: Kogan Page.
4. Topping, K.J., & Ehly, S.W. (Eds.). (1998). *Peer Assisted Learning*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
5. Whitman, N.A. (1988). "Peer Teaching: To Teach Is to Learn Twice". ASHE-ERIC Higher Education Report No. 4. Washington, DC: Association for the Study of Higher Education.